

ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҶА КОРХОНАЛАРИГА СОЛИҚ ИМТИЁЗЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11398644>

Исаев Хусан Мансурович

ТДИУ, “Молия” кафедраси доценти

Хизмат кўрсатиш соҳаси корхоналари фаолиятини ривожлантиришнинг молиявий механизмининг таркибий қисми солиққа тортиш механизми ҳисобланади. Айнан ушбу солиққа тортиш механизми орқали корхона иқтисодий фаолиятини шакллантириш, олиб бориш ўзига хос ўринни эгаллайди. Шу боис хизмат кўрсатиш соҳа корхоналарига солиқ имтиёзларини ташкил этиш муҳим аҳамиятга эга.

Хизмат кўрсатиш тизими корхоналарини барқарорликка эришишнинг энг муҳим омилларидан бири солиқ сиёсатининг тўғри юритилиши бўлиб ҳисобланади. Ҳозирги шароитда хизмат кўрсатиш соҳа корхоналарида солиқ муносабатлари борасида ҳам барқарорликка эришиш муҳим масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Агарда солиқ имтиёзлари хизмат кўрсатиш корхоналари учун тўғри ташкил этилса, бундай муносабатни юзага келтиришга боғлиқ меъёрий ҳужжатлар илмий асосланган бўлса, унда хизмат кўрсатиш корхонасини тўлиқ барқарорлашганлигидан далолат беради. Чунки ҳар қандай илмий асосланган меъёрий ҳужжатни амал қилиши корхоналарони молиявий барқарорлигига хизмат қилиши муқаррардир. Шу билан бирга, бир вақтнинг ўзида амалиётга илм ва техниканинг янги ютуқларига асосланган инновацион аҳамиятга молик меъёрларни жорий этиш энг аввало солиқ солиш базасини аниқлаш, солиқ ставкасини иқтисодий чегарасини белгилаш, турли солиқ тўлов тизимини қўллаш натижасида хизмат кўрсатиш тизими корхоналарини фойдаси (даромади)нинг барқарор ўсиши ҳамда кейинчалик молиявий ресурслардан самарали фойдаланиш таъминланиши мумкин бўлади.

Солиқ имтиёзларини такомиллаштириш муаммосини оқилона ҳал этиш билан боғлиқ масалаларнинг биринчи гуруҳи уларнинг моҳияти ва ташкил этиш принципларига тегишли ҳисобланади.

Солиқ имтиёзларининг моҳиятига бағишланган илмий қарашларни қиёсий таҳлили бизга қуйидаги муҳим хулосаларни чиқариш имконини беради:

1. Умумий кесишув нуқталари бўлишига қарамасдан солиқ имтиёзларининг моҳиятини ифодаловчи мавжуд таърифлар, баъзи ҳолларда, бир-бирларидан шаклан ва мазмунан фарқ қилади.

2. Аксарият ҳолларда солиқ имтиёзлари «солиқнинг субъектига бошқа солиқ тўловчига нисбатан афзаллик тақдим этиш»⁵⁴ тарзида талқин этилади.

3. Солиқ имтиёзларини «солиқ тўламаслик ёки уларни озроқ миқдорда тўлаш имконияти»⁵⁵ сифатида эътироф этиш ҳолатлари ҳам мавжуд.

4. Айрим ўринларда «солиқ мажбуриятини қисқартиришнинг турли вариантлари»⁵⁶га солиқ имтиёзлари сифатида қаралмоқда.

5. Баъзи ҳолатларда солиқ имтиёзлари «... ҳар қандай давлат иқтисодий сиёсатининг инструменти»⁵⁷ сифатида умумий кўринишда эътироф этилмоқда.

6. Солиқ имтиёзларига «солиқ юқини енгиллаштириш», «солиқ тўловчи учун солиқ юқини бошқача тарзда юмшатиш»⁵⁸ каби қарашлар ҳам мавжуд.

⁵⁴ Александров И.М. Налоги и налогообложение. Учебник. 7-е изд. – м.: Экономика, 2007. - с. 23; Миляков Н.В. Налоги и налогообложение. Учебник. 7-изд., перераб. и доп. – м.: Инфра, 2008. - с. 33; Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. Расмий нашр. – Т.: «Адолат», 2010. – 25 б.

⁵⁵ Незамайкин В.Н., Юрзинова И. Налогообложение юридических и физических лиц. – М.: Экзамен, 2004. - с. 44; Завалишина И.А. Солиқлар: назария ва амалиёт. – Т.: Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси, 2005. - 14 б.; Яхёев Қ.А. Солиқ. – Т.: Меҳнат, 1997. - 20 б.; Толкушкин А.В. Налоги и налогообложение: Энциклопедический словарь. – М.: Юристъ, 2000. - с. 280.

⁵⁶ Юткина Т.Ф. Налоги и налогообложение. Учеб. пособие. – М.: Инфра-М, 2001. - с. 58; Маликов Т.С. Солиқлар ва солиққа тортишнинг долзарб масалалари. – Т.: Академия, 2002. - 166 б.

⁵⁷ Бард З.С., Павлова Л.П. Налоги в условиях экономической интеграции. – М.: КНОРУС, 2004. - с. 23.

⁵⁸ Алиев Б.Х., Абдулғалимов А.Ш. Теоретические основы налогообложения. Учеб. пособие / Под ред. проф. А.З. Дадашева. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2004. - с. 89.

7. «... солиқ мажбуриятини харажатларнинг маълум бир қатъий суммасига нисбатан тўғридан тўғри қисқартирилиши»⁵⁹га солиқ имтиёзлари деб қаралапти.

8. Солиқ имтиёзлари «... солиқлар бўйича турли хил енгилликлар»⁶⁰ сифатида эътироф этилапти ва ҳ.к.

Солиқ имтиёзларининг моҳиятини ифодалашда, бизнинг назаримизда, унинг моҳиятини тўлиқ ифодаловчи ва кўпчилик томонидан эътироф этилган умумий таърифнинг йўқ эканлиги ушбу муаммога нисбатан солиқлар ва солиққа тортишга оид бўлган фанлар ривожланганлик даражасининг етарли эмаслиги билан белгиланади. Бундай ҳолатнинг мавжудлиги, ўз навбатида, солиқ имтиёзларининг ягона моҳиятини турлича талқин қилишга имконият очиб бериб, солиқ имтиёзларини такомиллаштириш масаласини оқилона ҳал этишни янада мураккаблаштиради.

Хизмат кўрсатиш соҳа корхоналарига имтиёзли солиқларни қўллаш орқали, жамият хизмат кўрсатишининг ривожланишига, унинг соҳавий ва ҳудудий тузилишини замонавийлаштиришга ижобий таъсир кўрсатиши мумкин. Солиқлар ёрдамида зарур ижтимоий масалалар ечилади. Аҳолининг турли ижтимоий гуруҳлари даромадлари тартибига солинади, кам таъминланган шахслар солиқ тўловларидан озод қилинади. Демографик сиёсат талабларидан келиб чиққан ҳолда солиқ имтиёзлари ўрнатилади.

Чакана ва умумий овқатланиш корхоналари пластик карточкалардан фойдаланган ҳолда, ялпи даромад солиғидан муайян имтиёзларга эга. Пластик карточкалардан фойдаланиш билан боғлиқ имтиёзни мол-мулк солиғи ва товар (хизмат)лар нархларига ҳам жорий этиш мақсадга мувофиқ. Савдо корхоналарига бу борада имтиёзларнинг кўзда тутилиши уларда пластик карточкаларни жорий қилишга бўлган мойиллигини кучайтириши билан биргаликда, нақдсиз пул айланишини кўпайтиришга хизмат қилади. Бу борада

⁵⁹ Сычев Н.Г., Ильин В.В., Крикунов А.В., Ермилов В.Г. Толковый словарь аудиторских, налоговых и бюджетных терминов. – М.: Финансы и статистика, 2003. - с. 103.

⁶⁰ Жўраев А., Мейлиев О., Сафаров Ғ. Солиқ назарияси. /Ўқув қўлланма. – Т.: ТМИ, 2004. - 83 б.; Яхёев Қ.А. Солиққа тортиш назарияси ва амалиёти. – Т.: 2003. - 247 б.

солиққа тортиш тартибини такомиллаштиришда ривожланган хорижий мамлакатларнинг амалиётда синов ўтган илғор тажрибаларидан фойдаланиш ҳам муҳимдир.

Хизмат кўрсатиш соҳа корхоналарига нисбатан солиқ муносабатларини ривожлантириш борасидаги меъерий тизимни қай даражада қўйилганлигидир. Бозор муносабатларини модернизациялаш шароитида хизмат кўрсатиш соҳа корхоналарида меъерий тизимнинг йўлга қўйилганлиги солиқ тамойилларига амал этишнинг негизи бўлиб ҳисобланмоғи лозим. Агар меъерий қиймат хизмат кўрсатиш соҳа корхоналари учун етарли даражада солиқ муносабатини, бюджет даромадларига солиқларни тўлиқ тушишини таъминлашга имконият яратиб берса, бундай солиқ меъери оқилона солиқ муносабатини, енгил солиқ юқини амал қилишидан далолат беради. Шу билан бирга, бир вақтнинг ўзида амалиётга илм ва техникани янги ютуқларига асосланган прогрессив солиқ меъерлари жорий этиш натижасида хизмат кўрсатиш соҳа корхоналарининг фойдасини барқарор ўсиш ҳамда кейинчалик молиявий ресурслардан самарали фойдаланиш таъминланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ваҳобов А, Маликов Т. Молия: умумназарий масалалар. Ўқув қўлланма. Тошкент, "Iqtisod-moliya. 2008.
2. Ваҳобов АВ, Маликов ТС. Молия. Дарслик/Тошкент Молия институти. 2011.
3. Malikov TS. Moliya. O 'quv qo'llanma. Toshkent: Iqtisod-moliya. 2018.
4. Malikov TS, Moliya HN. umumdavlat moliyasi./O'quv qo'llanma. Toshkent:"Iqtisod-moliya. 2009;556.
5. Маликов Т.С. Молия. Дарслик. – Т.: "Iqtisod-moliya", 2019. – 804 б.
6. Маликов Т.С. Бюджет-солиқ сиёсати. Дарслик. – Т.: Iqtisod-moliya, 2019. – 404 б.
7. Маликов Т.С. Молия. Ўқув қўлланма. – Т.: Iqtisod-moliya, 2018. – 266 б.

8. Маликов Т.С., Жалилов Ш.Қ. Молиявий тизим: замонавий талқин. Ўқув-услубий қўлланма. – Т.: Iqtisod-moliya, 2016. – 116 б.
9. TS Malikov, O Olimjonov. [Moliya](#). - O‘quv qo‘llanma. Т.:“Iqtisod-moliya, 2012
- 10.Маликов Т.С., Жалилов П.П., Абдураупов Р.Р. Амалий молия асослари. Ўқув қўлланма. – Т.: Янги аср авлоди, 2015. -96 б.
- 11.Malikov T.S. Moliya: xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlar moliyasi. O‘quv qo‘llanma. –Т.: Iqtisod-moliya, 2010.
- 12.Маликов Т.С., Ҳайдаров Н.Ҳ., Ҳасанов Р.Р. Молиявий бошқарув. – Т.: Ғ.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2009.
- 13.Маликов Т., Ҳайдаров Н. Бюджет даромадлари ва харажатлари. Ўқув қўлланма. – Тошкент, “Иқтисод-молия”, 2007.

